Dunkirk: Het mirakel van een evacuatie (Christopher Nolan)

Brecht Capiou

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/6234>

DOI : 10.4000/temoigner.6234

ISSN : 2506-6390

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 1 octobre 2017

Pagination : 20-22

ISBN : 978-2-930953-01-4

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Brecht Capiou, «*Dunkirk: Het mirakel van een evacuatie (Christopher Nolan)*», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 125 | 2017, Online op 21 décembre 2021, geraadpleegd op 03 février 2022. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/6234> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.6234>

DUNKIRK: HET MIRAKEL VAN EEN EVACUATIE

(CHRISTOPHER NOLAN)

FILM Eind mei 1940. De Slag om Frankrijk loopt op zijn einde. De Britse, Franse en Belgische troepen worden overal in het defensief gedrongen en in de richting van de zee gedreven. The British Expeditionary Force (BEF) en een restant van het Franse leger verzamelen in Duinkerke voor evacuatie, op de hielen gezeten door de Duitse troepen. Plots gebeurt het ondenkbare. Op 24 mei beveelt Adolf Hitler op aanraden van de veldmaarschalken Gerd von Rundstedt en Günther von Kluge het Duitse leger om hun opmars te stoppen. Het historisch beruchte ‘Halt Order’ zorgt er echter voor dat de Geallieerden voldoende tijd krijgen om een verdedigingslinie rond Duinkerke op te trekken én Operatie Dynamo, de evacuatie van de Geallieerden naar Engeland, te organiseren. Meer dan 330 000 van een geschatte 400 000 soldaten worden tussen 26 mei en 4 juni gered van wat mogelijks de grootste militaire catastrofe uit de wereldgeschiedenis had kunnen zijn.

“Wars are not won by evacuations”

De Britse premier Winston Churchill in een speech voor The House of Commons over de evacuatie bij Duinkerke in mei 1940.

DE OORLOGSFILM REVISITED

De evacuatie in Duinkerke in de beginnende jaren van de Tweede Wereldoorlog is het onderwerp van *Dunkirk*, de nieuwe film van de Brits- Amerikaanse regisseur Christopher Nolan. De kiem van de rolprent werd gezaaid tijdens een oversteek van het Britse kanaal naar Duinkerke in 1992. Omdat Nolan zich toen te jong voelde en hij nog geen ervaring had met grootschalige filmproducties, besloot de regisseur om zijn kans af te wachten en eerst de nodige expertise op te doen. Het eindproduct is een ware verrassing op vele vlakken en toont een regisseur op het toppunt van zijn creatieve krachten. Om te beginnen gebruikt Nolan drie verschillende vertelperspectieven op drie verschillende locaties tijdens drie verschillende tijds-fases. In het eerste kwartier van de film worden ze kort voor ons geschetst.

Het eerste vertelperspectief is getiteld ‘*The Mole*’ en volgt het wedervaren van Tommy, een jonge Britse

soldaat die wacht op zijn evacuatie bij een van de pieren die Duinkerke rijk is. Dit luik van de film beslaat een week. Het tweede vertelperspectief heet ‘*The Air*’ en volgt Farrier en Collins, twee RAF-piloten die gedurende een uur het gevecht aangaan met verschillende Bf 109E Messerschmitts van de Luftwaffe. Het derde vertelperspectief speelt zich af op zee en vertelt enerzijds het verhaal van Mr. Dawson en zijn zoon Peter die zich aansluiten bij de talloze ‘*Little Ships of Dunkirk*’, de civiele boten die The Royal Navy oproept om te komen helpen. Anderzijds zien we ook wat er gebeurt met de reeds ingeschepte soldaten die op weg zijn naar Engeland. De film vormt dus als het ware een triptiek waarbij je te land, ter zee en in de lucht een overzicht krijgt van de voornaamste uitdagingen en gevaren waar de Geallieerden mee te kampen kregen.

Bovendien wordt dit geheel op een non-lineaire manier gepresenteerd waardoor je je op het ene moment tussen de drenkelingen van een gekapseide

© Alle rechten voorbehouden

© Alle rechten voorbehouden

torpedobootjager bevindt en op het andere moment een luchtgevecht ziet tussen Britse Spitfires en Duitse Messerschmitts.

Wat *Dunkirk* onderscheidt van andere blockbusters is het gebrek aan dialoog en een absoluut vertrouwen om het verhaal op een uiterst beeldende manier te vertellen. We kennen de namen van de personages, maar ze krijgen niet of nauwelijks een persoonlijke achtergrond waar de kijker zich emotioneel mee kan verbinden. Ze krijgen ook niet de tijd om hun acties tegenover zichzelf of de ander te verklaren. Een gemiddelde film teert hoofdzakelijk op de emotionele identificatie van de kijker met een of meerdere personages. Afhankelijk van onze zin of weerzin om mee te gaan in hun persoonlijke levenssfeer, vinden we een film geslaagd of niet. Slechts weinig regisseurs zijn in staat om een anoniem of quasi-anoniem personage op te voeren waar het publiek wel een emotionele connectie mee heeft. Het bekendste voorbeeld is wellicht *The Man with No Name*, vertolkt door Clint Eastwood, in de Dollars trilogie van de Italiaanse regisseur Sergio Leone. Toch is *Dunkirk* geen koude, kille film die onverschillig is voor het lot van zijn vele piepjonge karakters. De manier waarop Mr. Dawson omgaat met een personage dat lijdt aan het Post Traumatic Stress Disorder (PTSD) spreekt op dat vlak boekdelen. Wanneer de schipper met zijn boot onderweg is naar de stranden van Duinkerke, ontdekt hij midden op zee een drenkeling, gespeeld door Cillian Murphy, die voor zich uit zit te staren op de boeg van een zinkend schip. Het is snel duidelijk dat de man een zware traumatische ervaring achter de rug heeft en onder geen beding terug wil naar het ‘slagveld’. De sereniteit waarmee Nolan deze scènes

aanpakt, getuigt van een sterk inzicht in de menselijke psyche en een empathie voor kwetsbare personen die we vandaag te weinig zien in speelfilms van die omvang. Wat de cinematografie betreft, valt vooral het IMAX 70 mm formaat op. Visueel onderstreept dit niet alleen de grootschaligheid van de evacuatie, maar helpt het ook om de kijker volledig onder te dompelen in het gebeuren. Meer nog dan een film is *Dunkirk* een ervaring.

Als oorlogsfilm tapt *Dunkirk* ook uit een ander vaatje dan we gewend zijn. Het is vrij opmerkelijk dat de rolprent meer gelijkenissen vertoont met de Britse oorlogsfilms uit de jaren vijftig dan met recentere voorbeelden. Films als *The Cruel Sea* (1953) en *The Dam Busters* (1955) blonken net als *Dunkirk* uit in waarachtigheid en een gebrek aan sentimentaliteit. Amper tien jaar na de Tweede Wereldoorlog was dat ook nodig omdat het toenmalige publiek een overtrokken visie op de oorlogs-ervaring simpelweg niet had gepikt. Het is dan ook zeer bevredigend dat Nolan teruggrijpt naar de authenticiteit van toen. In West-Europa ligt de oorlogsgruwel al zeventig jaar achter ons en het gevaar bestaat dan dat we de gebeurtenissen van toen door een te gekleurde, eerder pathetische bril gaan bekijken. Een andere opvallende gelijkenis met de hogergenoemde Britse oorlogsfilms is dat we de vijand niet te zien krijgen. Evenmin zijn er beelden van lichamen die aan flarden zijn gereten door bommen of andere, soortgelijke oorlogsgruwel. Nolan gaat er terecht van uit dat de constante psychologische stress die een oorlog met zich meebrengt minstens even levensbedreigend is als de concrete confrontatie met de vijand. *Dunkirk* is ook geen verhaal van politici, maar van de mannen in het veld.

... De beroemde ‘*We Shall Fight on The Beaches*’-speech op het einde van de film wordt niet uitgesproken door de auteur zelf, Winston Churchill, maar door Tommy, een geëvacueerde soldaat, die de tekst voorleest uit de krant. Het is niet moeilijk om deze scène als een soort ironisch commentaar van de regisseur zelf te zien. Uiteindelijk zullen het niet de politici zijn die zullen vechten op de stranden, maar wellicht de mannen die de woorden lezen in de pers. Tenslotte speelt Nolan in deze scène ook een semantisch spelletje met het woord ‘Tommy’: niet toevallig is het naast een persoonsnaam ook de bijnaam voor alle Britse soldaten tijdens de Tweede Wereldoorlog.

DE PLAATS VAN DUNKIRK IN HET OEUVERE VAN NOLAN

‘*Show them what they have, and then you take it away*’, zegt inbreker Cobb tegen zijn leerling Bill in *Following* (1998), het debuut van Christopher Nolan. Al van bij het begin van zijn carrière is Nolan geïntrigeerd door wat in het Engels ‘*con artists*’ wordt genoemd: mannen die erin slagen om op een verbluffende manier hun medemens te bedriegen en daarna te ontsnappen aan de gevolgen van hun daden. Bijna alle films van Nolan spelen in meerdere of mindere mate met dit gegeven. Soms letterlijk zoals in *The Prestige* (2006) waarin twee rivaliserende goochelaars elkaar de loef willen afsteken met de truc ‘The Real Transported Man’, maar het kan evengoed figuurlijk en symbolisch zoals in *Inception* (2010). In die film doet Dom Cobb aan bedrijfsspionage door ideeën uit het onderbewuste van zijn ‘klanten’ te stelen. *Dunkirk* past wonderwel in dit rijtje. Voor Nolan is dit immers een waargebeurde ‘ontsnappingstruc’. In het begin van de film toont de regisseur wat de Duitsers virtueel in handen hebben: 400 000 vermoeide, hongerige soldaten die opeengepakt zitten op een strand.

Op het einde blijven er slechts enkele tientallen van de typisch Britse soepbordhelmen over op een compleet verlaten strand. De geallieerden ‘toveren’ als het ware de overgebleven soldaten weg waardoor de Duitsers met lege handen achterblijven.

Niettemin kunnen we eerder spreken van een variatie op het thema. Om te beginnen is dit zowat de kortste film sinds het begin van de carrière van Christopher Nolan. Het originele scenario telde slechts 76 pagina’s, de helft van een gemiddeld scenario. Bovendien verlaat Nolan de bombast van zijn vorige films en kiest hij voor een uitgepuurde vorm van filmmaken om een verhaal te vertellen dat gebaseerd is op waargebeurde feiten. Een verhaal dat nooit uitleggerig wordt en door zijn summier historische duiding het publiek de ruimte geeft om zelf op onderzoek te gaan. Een verhaal dat, ondanks de beperkte uitwerking van zijn personages, vol emotie zit door de bijzondere situatie die wordt geschetst. Extra info of dialoog zou het geheel snel pathetisch of sentimenteel maken. Tot slot is *Dunkirk* een film die niet gemaakt is naar aanleiding van de zoveelste verjaardag van de evacuatie van Duinkerke. Op die manier raakte het project niet al te zeer besmet door politieke ingevingen of patriottische gevoelens. Ja, meneer Churchill, met evacuaties kan je wel degelijk oorlogen winnen. De toekomst werd er immers door veilig gesteld. ■

Brecht Capiau

→ Meer weten

◆ *Dunkirk* van Christopher Nolan (2017)
Met Fionn Whitehead (Tommy), Tom Hardy (Farrier),
Mark Rylance (Mr. Dawson), e.a. – 105 minuten.